

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 7. 2023. Issue 1.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS
MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, June 2023.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, June 2023.

CONTENTS:

FROM DEMOCRATIC TO REAL SOCIALISM: THE YUGOSLAV-SOVIET IDEOLOGICAL DISPUTE AND ITS RESULTS

Petar ZARKOVIC, Milivoj BESLIN..... p.9.

UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN TIMES OF CRISIS, WITH SPECIAL FOCUS ON THE SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sabira GADZO-SASIC..... p.35.

MONTENEGRO IN THE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS AFTER 2006

Milan SCEKIC..... p.49.

DECONSTRUCTION OF THE INTERCULTURAL TRIANGLE (IDENTITY - MULTICULTURALITY - INTERACTION)

Muedib SAHINOVIC..... p.67.

THE APPEARANCE OF AN IMPORTANT BOOK - Book review: Montenegrin dynasties lexicon

Ivan TEPAVCEVIC..... p.85.

FAILED ATTEMPT– Book review: Martin Previšić, Goli otok

Milan SCEKIC..... p.89.

RE-EXAMINATION OF TRADITIONAL HISTORICAL NARRATIVES – Book review: Hannes Grandits, The end of Ottoman rule in Bosnia

Adnan PREKIC..... p.97.

FROM CETNJE TO ISTANBUL - THE FATE OF A NATION AT THE TURN OF THE CENTURIES - Book review: Jovan Muhadinović, Ottoman Embassy and Muslims of Montenegro

Admir ADROVIC..... p.101.

FROM STAGNATION TO PROGRESS – Book review: Oded Galor, Humanity's Journey: The Origins of Wealth and Inequality

Milan SCEKIC..... p.107.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIC..... p.113.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS..... p.119.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, Jun 2023.

SADRŽAJ:

OD DEMOKRATSKOG DO REALNOG SOCIJALIZMA: JUGOSLOVENSKO-SOVJETSKI IDEOLOŠKI SPOR I NJEGOVI REZULTATI

Petar ŽARKOVIĆ, Milivoj BEŠLIN..... str.9.

UN KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U VREMENU KRIZA SA POSEBNIM FOKUSOM NA SITUACIJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Sabira GADŽO ŠAŠIĆ..... str.35.

CRNA GORA U UDŽBENICIMA POZNAVANJA DRUŠTVA NAKON 2006. GODINE

Milan ŠČEKIĆ..... str.49.

DEKONSTRUKCIJA INTERKULTURALNOG TRIANGLA - (IDENTITET – MULTIKULTURALNOST – INTERAKCIJA)

Muedib SAHINOVIĆ..... str.67.

POJAVA ZNAČAJNE KNJIGE - Prikaz knjige: Leksikon crnogorskih dinastija

Ivan TEPAVČEVIĆ..... str.85.

NEUSPIO POKUŠAJ - Prikaz knjige: Martin Previšić, Goli otok

Milan ŠČEKIĆ.....str.89.

PREISPITIVANJE TRADICIONALNIH ISTORIJSKIH NARATIVA - Prikaz knjige: Hannes Grandits, Kraj osmanske vladavine u Bosni

Adnan PREKIĆ..... str.97.

OD CETNJA DO STAMBOLA - SUDBINA JEDNOG NARODA NA PRELAZU VIJEKOVA - Prikaz knjige: Jovan Muhadinović, Osmansko poslanstvo i muslimani Crne Gore

Admir ADROVIĆ..... str.101.

OD STAGNACIJE DO PROGRESA - Prikaz knjige: Oded Galor, Putovanje čovečanstva: poreklo bogatstva i nejednakosti

Milan ŠČEKIĆ..... str.107.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIĆ..... str.113.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.122.

Review Paper

CRNA GORA U UDŽBENICIMA POZNAVANJA DRUŠTVA NAKON 2006. GODINE

Milan ŠČEKIĆ¹

University of Montenegro – History department, Montenegro

Danila Bojovica bb, Niksic, Montenegro

email: milans@ucg.ac.me

ABSTRACT:

The paper analyses the textbooks: “Social Studies”, published in Montenegro after the international recognition of state independence in 2006. The subject of the analysis are two textbooks for the fourth grade of primary school (Podgorica, 2009, 2018), and the textbook for the fifth grade of primary school (Podgorica, 2018). The aim of the paper is to point out that the analysed textbooks have numerous shortcomings that goes from the lack of adaptation to the population for which they are intended, illogicality, contradictions, bureaucratic vocabulary, to material errors, which greatly complicates the understanding of the teaching contents for the young generation, from which they acquire unclear and incorrect knowledge about Montenegro, interpersonal relations and national history.

KEY WORDS:

Montenegro; Textbooks; Knowledge of society; Primary school; Teaching

---

¹ **Milan Ščekić** rođen je u Baru, gdje je završio osnovnu školu i Gimnaziju. Nakon završene srednje škole upisao je istoriju na Filozofskom fakultetu u Kosovskoj Mitrovici. Postdiplomske studije upisao je na Fakultetu pravnih nauka Univerziteta Donja Gorica (Odsjek međunarodni odnosi). Magistrirao je 2012. godine na temi „Crnogorska diplomatija u balkanskim ratovima“, nakon čega je upisao doktorske studije na Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Od 2008. do 2017. radio je u Osnovnim školama „Anto Đedović“, „Mrkojevići“, „Jugoslavija“ i Srednjoj stručnoj školi u Baru, a od oktobra 2017. do septembra 2018. kao viši istraživač u Istorijskom institutu Crne Gore. Iste godine bio je agažovan kao saradnik u nastavi na Filozofskom fakultetu u Nikšiću na odsjeku za istoriju. Objavio je oko trideset naučnih radova i učestvovao na više domaćih i međunarodnih naučnih skupova.

SAŽETAK:

U radu se analiziraju udžbenici Poznavanja društva, koji su publikovani u Crnoj Gori nakon dobijanja međunarodnog priznanja državne nezavisnosti 2006. godine, iz kojih su se obrazovale i obrazuju generacije učenika. Predmet analize su dva udžbenika „Poznavanje društva za četvrti razred osnovne škole” (Podgorica, 2009, 2018), kao i udžbenik „Poznavanje društva za peti razred osnovne škole” (Podgorica, 2018). Cilj rada je da ukaže da udžbenici Poznavanja društva koje smo analizirali imaju brojne nedostatke – od neprilagođenosti populaciji kojoj su namijenjeni, nelogičnosti, kontradiktornosti, birokratskog rječnika, do materijalnih grešaka, što mladim naraštajima umnogome komplikuje razumijevanje nastavnih sadržaja, iz kojih stiču nejasna i pogrešna znanja o društvu, Crnoj Gori, međuljudskim odnosima, nacionalnoj istoriji.

KLJUČNE RIJEČI:

Crna Gora; Udžbenici; Poznavanje društva; Osnovna škola; Nastava.

Uvod

Predmet Poznavanje društva u crnogorskom obrazovnom sistemu proučava se u četvrtom i petom razredu osnovne škole. Izučavajući ovaj predmet, mladi naraštaji stiču znanja o društvenoj zajednici, porodici kao dijelu društva, međuljudskim odnosima i nacionalnoj istoriji. Imajući u vidu značaj ovog predmeta za obrazovanje i vaspitanje, nastavni sadržaji moraju biti pedagoški i kognitivno prilagođeni uzrastu učenika, razumljivi, logični, pouzdani, tačni i naučno utemeljeni. Nažalost, u udžbenicima Poznavanja društva u savremenoj Crnoj Gori to nije slučaj, pa se mladim naraštajima godinama prenose zbunjući, netačni, nelogični, poluistiniti i nerazumljivi podaci o društvenoj zajednici, porodici, međuljudskim odnosima, kao i crnogorskoj prošlosti. Iako se u javnom diskursu često može čuti da institucije i pojedinci iz susjednih država falsifikuju crnogorsku prošlost, podjednako to dobro rade i crnogorske ustanove, koje godinama kod mladih stvaraju pogrešnu percepciju o Crnoj Gori i njenoj prošlosti. Očigledan primjer za to su savremeni udžbenici „Poznavanje društva za četvrti razred osnovne škole“ (Podgorica, 2009, 2018) i „Poznavanje društva za peti razred osnovne škole“ (Pogorica, 2018), čije smo sadržaje analizirali.

Analiza udžbenika

Autorke udžbenika „Poznavanje društva za četvrti razred osnovne škole“ (Podgorica, 2009) su Nada Tomanović i Sandra Dubak. Udžbenik ima 85 strana. Strukturu udžbenika čini pet tematskih cjelina: „Porodica“, „Dom, domaćinstvo“, „Škola“, „Mi u prostoru“ i „Tvoje naselje“. U uvodnom dijelu prve teme („Porodica“) autorke ističu da je porodica jedan od najstarijih oblika zajedničkog života, objašnjavaju da su članovi porodice (uže i šire) krvno povezani, da se međusobno pomažu, te da se „odnosi u porodici zasnivaju na međusobnoj ljubavi, poštovanju, razumijevanju i privrženosti“ (Poznavanje društva, 2009, 6). Iako su autorke dale poželjnu definiciju kako bi trebalo porodica da funkcioniše, u praksi odnosi između članova porodice ne moraju biti idealni. No, autoricama ne zamjeramo na tome, već zbog nakaradnog objašnjenja kako je u prošlosti živjela crnogorska porodica. „U prošlosti je veći broj članova porodice živio zajedno – bake, djedovi, roditelji, braća i sestre, stričevi i njihove žene i djeca, neudate tetke“ (Poznavanje društva, 2009, 6) (!). Iako je bilo dovoljno kazati da su u prošlosti porodice u Crnoj Gori uglavnom bile brojne, insistiranjem autorki da nabroje njihove članove, nameće se pitanje čiji su „bake, djedovi, roditelji, braća, sestre, stričevi i njihove žene i djeca“, kao i da li je svaka crnogorska porodica u prošlosti morala obavezno da ima i „neudate tetke“.

U nastavnoj jedinici koja tretira odnose u porodici, autorke su morale biti mnogo obazrivije kada tvrde, da „u današnjoj porodici svi njeni članovi imaju jednaka prava“ (Poznavanje društva, 2009, 10). Budući da nijesu objasnile na koja prava su mislile, nameće se pitanje odakle autorke znaju kako su regulisani odnosi u savremenim crnogorskim porodicama, kao i da li prava o kojima pričaju važe u autoritarnim porodicama? Podjednako je problematična tvrdnja da se „u porodici

dijete od rođenja uči pravilima lijepog ponašanja (bonton) ” (*Poznavanje društva*, 2009, 13). Dakle, prema autorkama, nevaspitane djece u Crnoj Gori nema i svi roditelji znaju pravila bontona. Sve kada bi djeca mogla odmah po rođenju da se uče lijepom ponašanju, nužno ne moraju biti vaspitana po pravilima bontona. Kraj nastavne jedinice koja se bavi pitanjem odnosa u porodici, autorke zaključuju izlaganjem o društvu (!). Iako pojam društva ima više definicija, autorke ga lakonski definišu kao „zajednicu velikog broja porodica” (*Poznavanje društva*, 2009, 14).—

Nastavna jedinica „Porodica u prošlosti” počinje poluistinitim i neutemeljenim tvrdnjama. „U prošlosti su porodice bile brojne. Roditelji su imali po desetero djece, ali zbog ratova, bolesti, ne higijenskih uslova, nedostatka lijekova i ljekara često su umirala” (*Poznavanje društva*, 2009, 18). Budući da je prošlost širok pojam, autorke bi morale biti određenije kada tvrde da su u prošlosti porodice bile brojne. Jer nijesu sve porodice u Crnoj Gori u prošlosti bile tako brojne, kao što autorke tvrde, niti su svi roditelji imali po desetero djece. To je grub istorijski faslifikat, koji se prezentuje kao nesporna činjenica. Pored toga što je neistinita, tvrdnja da su u prošlosti Crne Gore „kuće bile male i tijesne” je kontradiktorna (*Poznavanje društva*, 2009, 18), budući da nakon deset stranica (nastavna jedinica „Kuće nekada”) autorke govore drugačije o veličini kuća u Crnoj Gori: „Na crnogorskom primorju gradile su se velike, lijepe kuće, sa više prostorija. Velikih i lijepih kuća bilo je i u drugim krajevima Crne Gore. Međutim, najveći broj stanovništva Crne Gore živio je u manjim kamenim kućama” (*Poznavanje društva*, 2009, 29). Iz nesigurnog izlaganja učenici ne mogu biti sigurni kakve su bile kuće u Crnoj Gori u prošlosti.

Diskutabilna je i tvrdnja da su muškarci imali manje obaveza od žena. Posebno, kada se među te obaveze ubrajaju: „košenje trave, oranje zemlje i okopavanje kukuruza”. Tvrdnjom da su djeca u Crnoj Gori „već od treće godine života obavljala neke kućne poslove” (*Poznavanje društva*, 2009, 19), bez navođenja koji su to bili poslovi, od čitalačke publike se traži da im vjeruje na riječ. Rezolutne tvrdnje kojim se roditelji predstavljaju kao bezosjećajna stvorenja koja strogo vaspitavaju djecu, neutemeljene su i zabrinjavajuće. Tim prije jer ih autorke iznose sa neshvatljivom lakoćom i samouvjerenošću, bez konsultovanja istorijskih izvora: „Vaspitanje je bilo strogo. Vaspitne mjere su bile samo kritika i kažnjavanje. Iskazivanje ljubavi prema djetetu, ali i prema odraslim članovima porodice skoro da nije postojalo” (*Poznavanje društva*, 2009, 19).

Da odnosi između roditelja i djece u prošlosti nijesu bili onakvi kakvim ih prikazuju autorke, svjedoči Milovan Đilas, koji u autobiografskoj knjizi „Besudna zemlja” govori za svoga oca, da je „bolovao od ljubavi prema djeci, naročito prema najstarijem sinu, prvjencu. Nikada djecu nije tukao, ali je znao da im govori i govori – savjetuje, ljuti se i proklinje”. Za razliku od oca, „majka je, pak, tukla djecu, ali bez kletvi i grdnji. Njene kratkotrajne i nezlobive batine bile su lakše od očevih beskonačnih savjeta i proklinjanja”, tvrdi Đilas (Đilas, 2005, 61). Budući da izvori koji demantuju tvrdnje autorki o vaspitanju djece u prošlosti nijesu malobrojni, čudi

da urednici udžbenika nijesu zahtijevali od autorki da tvrdnje potkrijepe izvorima. Lakoću relativizacije prošlosti Crne Gore, autorke ovog udžbenika su iskazale i u nastavnoj jedinici „Škola nekada”, u kojoj tvrde da „u prošlosti dječaci i djevojčice nijesu išli u isto odjeljenje već su bili podijeljeni na muška i ženska odjeljenja”. Ilustracija učenika četvrtog razreda Osnovne škole „Njegoš” na Cetinju iz 1940. godine, na kojoj su djevojčice i dječaci zajedno na slici, ne govori u prilog njihovoj tvrdnji.

Autori udžbenika „Poznavanje društva za četvrti razred osnovne škole“, objavljenog 2018. godine su: Tamara Gazivoda, Aleksandra Jelić, Tamara Milić i Goran Barović. Udžbenik ima 92 strane, a sastoji se od šest tematskih cjelina: „Moja prava i odgovornost”, „Porodica”, „Dom, Domaćinstvo”, „Škola”, „Moje naselje”, i „Stvaramo od ideje do realizacije”. U uvodnom dijelu prve tematske cjeline („Moja prava i odgovornost”), autori tvrde da su neke osobine zajedničke svim ljudima: „svako ima pol, svi rastemo, razvijamo se, hranimo, osjećamo, imamo određene fizičke karakteristike i slično” (*Poznavanje društva*, 2018, 6). Na koji pol autori misle, koliko polova imaju ljudi, i šta su „određene fizičke karakteristike”, iz nespretnog izlaganja učenici su ostali uskraćeni za odgovor. Ali ne i za zaprepašujuće objašnjenje, da su osobine po kojima se ljudi razlikuju: „način na koji hodamo, držimo tijelo, govorimo, reagujemo na određena dešavanja, osjećamo” (*Poznavanje društva*, 2018, 6). Iako je teško odgonetnuti što podrazumijevaju pod sintagmom „držimo tijelo”, autori su izričiti da druge osobine, po kojima se ljudi razlikuju, ne postoje.

U nastavnoj jedinici „Ko sam ja”, autori daju čudno objašnjenje što je želja: „Želja se javlja onda kada očekujemo neki dobitak, pozitivan ishod u odnosu na nešto do čega nam je stalo” (*Poznavanje društva*, 2018, 7). S obzirom na to da je želja plod ljudske imaginacije, ona se ne javlja jer ne umije da priča. Pritom, želje se ne odnose samo na dobitke i pozitivne ishode. U nastavnoj jedinici „Moja prava i obaveze” autori tvrde da dijete ima pravo na: „život, ime, roditelje, dom, domovinu, sigurnost, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje kao i mnogo druga” (valjda prava), da bi potom ustvrdili ukoliko se žele prava u zajednici moraju se izvršavati obaveze (da „učiš, pomažeš roditeljima, čuvaš kako svoju tako i tuđu imovinu, kao i mnoge druge”) (*Poznavanje društva*, 2018, 9). Jer ako se to ne radi, dovode se u pitanje elementarna ljudska prava, što je apsurd.

U nastavnoj jedinici „Odnosi u porodici” autori tvrde da su nekada porodice „uglavnom zavisile od pola i sredine” (*Poznavanje društva*, 2018, 11), ne objašnjavajući što to znači i na koji pol i sredinu misle. Objasnjenje kako se „porodice razlikuju po veličini i sastavu” ne postoji u nastavnoj jedinici „Vrste porodica” (*Poznavanje društva*, 2018, 15), što kod učenika otvara prostor za nagađanje na kakvu su veličinu i sastav (porodica nije fudbalski tim) autori mislili. U nastavnoj jedinici „Potrebe porodice” autori tvrde da „osnovne životne potrebe obuhvataju odgovarajuće mjesto stanovanja, pravilnu i zdravu ishranu, održavanje higijene i odgovarajuću odjeću u obući” (*Poznavanje društva*, 2018, 16). Što autori podrazumijevaju pod „odgovarajućim mjestom stanovanja”, kao i „odgovarajućom obući” i

odjećom”, samo su neke u nizu nepoznanica u udžbeniku.

U nastavnoj jedinici „Događaji u porodici“ autori na vrlo sporan način dektuju uzroke razvoda: „Razvod se nikad ne dešava zbog toga što roditelji neće, ne mogu ili ne žele da žive sa svojom djecom – već zato što se oni više ne slažu, vole...” (valjda ne vole, ako se vole teže će se razvesti) (*Poznavanje društva*, 2018, 20). Autori ne mogu da znaju zašto se neko razvodi, pa se stoga ova tvrdnja mora odbaciti kao proizvod logicanja. Baš kao i tvrdnja da roditelji nakon razvoda „ne prestaju da vole svoju djecu”, kao i da „djeca nijesu razlog za razvod roditelja” (*Poznavanje društva*, 2018, 20).

Nastavna tema „Dom, domaćinstvo” počinje neshvatljivo rogotnim objašnjenjem što je dom, koju učenici teško mogu zapamtiti. Tim prije jer jedan broj đačke populacije nastavne sadržaje uči napamet, pa im je zasigurno teško da upamte da je: „Dom porodična kuća ili stan u kojem članovi porodice zajedno žive, okupljaju se, jedu, uče, razgovaraju, provode slobodno vrijeme, pružaju jedni drugima podršku, osjećaj sigurnosti, uvažavanja” (*Poznavanje društva*, 2018, 22). Iako je bilo dovoljno navesti da je „dom porodična kuća ili stan u kojem članovi porodice“ žive, insistiranjem da nabroje što sve rade članovi porodice, autori su nabrojali samo neka dešavanja i izrekli veliku neistinu, da svi članovi porodice žive zajedno. Zato ne možemo da ne pitamo autore jesu li djeca razvedenih roditelja članovi porodice, kao i da li svi žive u istom domu. Pritom, pored toga što je neistinita, tvrdnja da arhitekta „vodi računa o položaju zgrade ili kuće” (*Poznavanje društva*, 2018, 24) je komična. Kao i tvrdnja da je „kuća građevina izgrađena za boravak ljudi, zatvorena zidovima, prozorima i krovom” (*Poznavanje društva*, 2018, 27). Sve da prozor služi samo za zatvaranje kuće, autori nakon nekoliko stranica zbunjuju učenike jer tvrde da su prozori „otvori” kuće („Kuće u prošlosti”) (*Poznavanje društva*, 2018, 33). Služe li prozori za zatvaranje ili otvaranje kuće, ili za oboje, a možda i još ponešto, iz kontradiktornog izlaganja autora učenici teško mogu znati. Vrata nemaju nikakvu namjenu u kući i stanu jer se i ne pominju. Tvrdnja da „uništavanje prirode prilikom izgradnje savremenim mašinama i materijalima svedeno je na minimum ili uopšte ne postoje” (*Poznavanje društva*, 2018, 29) neistinita je, jer se priroda na globalnom nivou nikada nije uništavala kao danas.

Kada opisuju kako su izgledale kuće u prošlosti na prostoru Crne Gore („Kuće u prošlosti”), autori upotrebljavaju riječi koje su apsolutno bile razumljive crnogorskoj djeci u 19, djelimično 20, ali ne i 21. vijeku. Tako govore o: tiglama, izbi, guslama, astalima, soframa, otomanima, ponjavama, lojanicama, burilu, kotlu, pjatu, pržunu, stapu, itd. (*Poznavanje društva*, 2018, 33–35), bez objašnjenja šta ove riječi znače. Pritom, autori tvrde da su sve kuće u Crnoj Gori imale gusle, astale, otomane, što nije tačno. Iako su izričiti da su kuće u Crnoj Gori građene od drveta i kamena, na ilustracijama su samo kuće od kamena (kao i kuća čija je unutrašnjost od drveta), čime su učenici uskraćeni da vide kako je u prošlosti izgledala kuća od drveta.

Nastavna tema „Škola” počinje šokantnom tvrdnjom: „Škola je obrazovno-vaspitna ustanova u kojoj se stiče obrazovanje” (*Poznavanje društva*, 2018, 36). Dakle, obrazovno-vaspitne ustanove ne vaspitavaju djecu. Zanimljivo je i objašnjenje neverbalnog nasilja („Zajedno smo u školi bez obzira na razlike”): „Neverbalno nasilje dešava se kad osobu namjerno isključuju iz igre, druženja” (*Poznavanje društva*, 2018, 41). Kako se neverbalno isključuje iz igre i druženja, kao i da li se neverbalno nasilje dešava samo u ovim slučajevima (igra i druženje), autori takođe nijesu objasnili. Tvrdnje da škola obezbjeđuje učeniku: „kvalitetan obrazovno-vaspitni rad” (zar se škola ne bavi samo obrazovanjem učenika?) i „zaštitu od svih vrsta nasilja” (*Poznavanje društva*, 2018, 43-44), sporne su i u teoriji, a kamoli praksi.

U nastavnoj jedinici „Škola nekad” autori tvrde da su se škole zagrijavale „uz pomoć kaljavih peći, furuna i šporeta na drva” (*Poznavanje društva*, 2018, 48). Iako se i danas na sličan način zagrijava jedan broj škola u Crnoj Gori, postavlja se pitanje odakle autori znaju da su sve peći u crnogorskim školama bile kaljave, i kako će učenici četvrtog razreda osnovne škole znati šta znače riječi kaljav i furuna, za koje nema objašnjenja u udžbeniku. Tvrdnje da su se u svim školama table brisale morskim sunderom, kao i da su užinu i školski pribor učenici „nosili u platnenim torbicama”, neistinite su (*Poznavanje društva*, 2018, 48). Iako ne navode za koji period se odnose njihove argumentacije, autori izričitim tvrdnjama pogrešno uče mlade naraštaje da su u prošlosti sve škole koristile morske sundera za brisanje table, kao i da učenici nijesu imali drugih torbi izuzev platnenih.

U nastavnoj jedinici „Vrste naselja” autori tvrde da „u zavisnosti od veličine naselja, broja stanovnika, onoga što rade i proizvode stanovnici naselja, razlikujemo gradska, prigradska i seoska naselja”. Dalje navode da „naselje u kojem na većem prostoru živi manji broj stanovnika naziva se selo”, bez objašnjenja koliko prostor treba da bude veliki, kao i koliko stanovnika treba da živi na tom prostoru da bi se to naselje okarakterisalo kao seosko. To govori da u Crnoj Gori ne postoje mala sela, jer se sela nalaze „na većem prostoru”. „Veliko naselje u kojem veći broj stanovnika stanuje u stambenim zgradama i živi od nepoljoprivredne proizvodnje i uslužnih djelatnosti naziva se grad”, dok se prigradska naselja „nalaze u neposrednoj blizini grada i čine njegov dio”. Ako čini dio grada, naselje je gradsko, a ne prigradsko. Ali to je manje važno. Dakle, postoje tri vrste naselje: seoska, gradska i prigradska. Kojem od tri tipa naselja pripada Perast, čija se ilustracija sa osnovnim podacima predstavlja kao zanimljivost, autori tvrde da ne pripada nijednom. Iako se nalazi u opštini Kotor, Perast je očigledno izuzetak, koji autori definišu kao naselje u Boki Kotorskoj (*Poznavanje društva*, 2018, 51-53)!

U nastavnoj jedinici „Naselja se razlikuju” autori tvrde da postoje tri tipa naselja: planinska, ravničarska i primorska. Za gradske sredine u planinskim krajevima navode da „nastaju između planina”, kao i da se u gradskim naseljima u planinskim krajevima ljudi bave rudarstvom, „a posljednje vrijeme postoje uslovi za razvoj zimskog turizma”. Dakle, u gradskim sredinama na sjeveru Crne Gore ljudi

se bave rudarstvom, a od nedavno su stvoreni uslovi za razvoj zimskog turizma! Za razliku od gradskog, seosko stanovništvo u planiskim krajevima bavi se voćarstvom i stočarstvom, a u pojedinim selima i eko turizmom. Poljoprivreda i druga zanimanja ne postoje u planinskim krajevima Crne Gore. U gradovima u ravničarskim naseljima „uslovi za život i rad su povoljni” jer se nalaze u blizini vode (!), a seosko stanovništvo se bavi zemljoradnjom i stočarstvom. Turizma nema u ravničarskim naseljima u Crnoj Gori. U gradskim naseljima u primorskom dijelu Crne Gore, ljudi se bave isključivo turizmom, pomorstvom i brodogradnjom, dok se seosko stanovništvo bavi ribolovom, uzgojem mediteranskog voća, povrća, stočarstvom. Zanimljivo da se na gradskom području u primorskom dijelu Crne Gore niko ne bavi ribolovom, a na seoskom području turizmom. Kada su ovako stručno objasnili čime se ljudi bave u Crnoj Gori, ne treba da čudi što autori kao primjer „jedinственог села” u zaleđu Ulcinja, navode Adu Bojanu, koja nije selo (*Poznavanje društva*, 2018, 53–56).

Autori imaju vrlo originalno objašnjenje za pojam djelatnosti („U naseljima se ljudi bave različitim djelatnostima”): „Sve ono čime se ljudi bave da bi bolje živjeli zove se djelatnost” (*Poznavanje društva*, 2018, 57). Kao primjere različitih zanimanja autori navode: „Neko pravi hleb, neko šije odjeću, neko zida kuće, neko gradi fabrike, neko mostove. Neki ljudi obrađuju zemlju, drugi rade u fabrikama, neki se bave zanatima, a ima i rudara, vozača, inženjera, poštara, novinara. Ljudi rade u trgovinskim preduzećima, a neki grade puteve, zgrade za stanovanje, škole. Svi oni obavljaju poslove” (*Poznavanje društva*, 2018, 57). Problem je što se ne zna koji su to poslovi. Jer autori nijesu našli za shodno da objasne učenicima kako se zovu ljudi kojima je posao da prave hleb, šiju odjeću, zidaju kuće, grade fabrike, mostove...

U nastavnoj jedinici „Glavni grad i prijestonica” autori tvrde da je „Podgorica najveći i glavni grad Crne Gore”, ne navodeći po čemu je najveći, da ima simbole (grb i zastavu), „te praznik koji se slavi 19. decembra (Dan oslobođenja Podgorica)”. Iako se ne slavi nego obilježava, praznik o kome govore autori je Dan opštine. Zatim navode da je Podgorica glavni grad nezavisne Crne Gore, a Cetinje prijestonica Crne Gore, na osnovu čega učenici mogu zaključiti da se Podgorica i Cetinje nalaze u dvije države – Podgorica u nezavisnoj Crnoj Gori, a Cetinje u Crnoj Gori (*Poznavanje društva*, 2018, 64–65). Tvrdnja da su „današnja sela razvijenija od nekadašnjih”, nije potkrepljena argumentima po čemu su to današnja sela razvijenija od nekadašnjih („Naselja nekad”). Teza da je „kretanje promjena položaja jednog tijela u odnosu na drugo tijelo” (*Poznavanje društva*, 2018, 70) vrhunška je glupost. Dakle, ako dvije osobe sjede u restoranu i jedna se nasloni laktovima na sto, a druga okrene leđima prvoj osobi, to je kretanje, prema autorima.

Autori udžbenika „Poznavanje društva za peti razred osnovne škole” (Podgorica, 2018) su: Tatjana Burzan, Snežana Turković i Srđa Vukadinović. Udžbenik ima 95 strana. Strukturu udžbenika čini šest tematskih cjelina: „Ljudi se razlikuju”, „Moja Opština”, „Razvoj mjesta”, „Osnovne karakteristike Crne Gore”, „Država i

narod” i „Uticaj privrede na razvoj društva”. U sklopu nastavne jedinice „Razlike nas obogaćuju” (nastavna tema „Ljudi se razlikuju”), autori tvrde da u „društvenim zajednicama postoje brojne različitosti”, kao i da se ljudi razlikuju: „po polu, rodu, starosti, religiji, nacionalnosti, socijalnom statusu i kulturi”. Religija je vjersko učenje, a ne vjera i konfesija, zato se ljudi ne razlikuju po religiji već po vjeroispovjesti. Potom navode da u Crnoj Gori žive: „Crnogorci, Srbi, Bošnjaci, Muslimani, Albanci, Hrvati, Romi i drugi. Po vjerskoj pripadnosti razlikuju se pripadnici hrišćanske vjere (pravoslavci, katolici), islamske vjere (muslimani) i drugi.” Zatim konstatuju da „svi stanovnici Crne Gore, bez obzira na sve različitosti, ravnopravni su i uživaju ista prava i obaveze“ (*Poznavanje društva*, 2018, 10–11).

U nastavnoj jedinici „Zašto ljudi žive zajedno”, autori iznose poželjnu, ali netačnu definiciju multikulturalnog društva: „Za društvo u kojem različite kulture žive skladno jedne pored drugih, kažemo (ko kaže? – M. Š) da je multikulturalno” (*Poznavanje društva*, 2018, 18). Društvo može da bude multikulturalno, ali da nacije (kulture) koje ga tvore ne žive skladno. Prosto, to je skup različitih kultura na jednom prostoru. Pritom, u multikulturalnom društvu ne žive kulture jedne pored drugih, kako tvrde autori, već građani različitih nacija, obrazovanja, interesovanja, uvjerenja... Pored toga što je netačna i nerazumljiva, definicija multikulturalnosti je kontradiktorna, budući da u objašnjenju ovog pojma ne piše da multikulturalnost podrazumijeva skladan život. Naprotiv, to je: „stil i način života koji podrazumijeva život jednih pored drugih. To je veza između nacija, nacionalnih manjina i etničkih grupa koji ne smetajući jedni drugima žive u istoj državi” (*Poznavanje društva*, 2018, 18). Što god da je multikulturalnost, uvjereni smo da nakon ovakvih objašnjenja učenici petog razreda osnovne škole, teško mogu znati što je multikulturalno društvo. Takođe, problematično je i objašnjenje multikonfesionalnog društva: „Kada u društvu zajedno i ravnopravno žive pripadnici različitih vjera, za to društvo kažemo da je multikonfesionalno.” Tim prije jer u objašnjenju ovog pojma piše da multikonfesionalnost ne mora da podrazumijeva ravnopravnost pripadnika različitih vjeroispovjesti. Zato je multikonfesionalno društvo pravilnije definisati kao „zajednički život pripadnika različitih vjera” (*Poznavanje društva*, 2018, 19).

U posljednjoj nastavnoj jedinici prve tematske cjeline, autori se bave problematikom seobe stanovništva („Zašto dolazi do seoba stanovništva”), ističući da se „društvena pojava koja predstavlja kretanje pojedinaca, kao i manjih i većih grupa naziva migracija”. U nastavku ističu da su glavni razlozi zbog kojih dolazi do migracija: „potraga za boljim životom i boljim uslovima za ostvarivanje kvaliteta života”, kao i da migracije mogu biti unutrašnje („ako se mijenja mjesto boravka unutar države”) i spoljašnje („ako se odlazi u drugu državu da se živi”) (*Poznavanje društva*, 21). Ako zanemarimo to da je za objašnjenje spoljašnjih migracija suvišno bilo insistirati na rečenici „da se živi”, neprihvatljivo je objašnjenje da je „urbanizacija – napuštanje sela i doseljavanje seoskog stanovništva u gradove; pretvaranje seoskih naselja u gradska” (*Poznavanje društva*, 2018, 22). U „Leksikonu stranih riječi i izraza” Milana Vujaklije urbanizacija (lat. urbs grad, urbanus gradski) se definiše kao „naglo razvijanje gradova na štetu sela, pojava u vezi sa koncentracijom in-

dustrije po gradovima” (Vujaklija, 1986, 947). Razvija se grad ne štetu sela koja su nerazvijena. Dakle, tvrdnja autora da je urbanizacija pretvaranje seoskih naselja u gradska, samo je jedna u nizu brojnih grešaka iznijetih u udžbeniku. Kao primjer sredine u Crnoj Gori, čija se populacija zbog unutrašnjih i spoljnjih migracija svela na zanemarljiv broj, autori navode selo Fundinu, koje se nalazi u okolini Podgorice. Iako u ovom selu živi mali broj stanovnika, autori tvrde da ono „nestaje”, što nije tačno. Ako u perspektivi selo Fundina ostane bez stanovnika, ono neće nestati. Selo Fundina samo neće imati više stanovnika, ali će i dalje postojati. Nažalost, autori to ne uviđaju. Naprotiv, opadanje broja stanovnika za njih je isto što i nestanak sela. Konstatacija da „neki svakodnevno idu u Podgoricu“ bez navođenja ko su ti „neki“, te da „jedina autobuska prigradska linija – kojom nastavljaš za Kuče prolazi oko Fundine na oko 5 km” (!), bez napomene da su Kuči pleme koje se nalazi u okolini Podgorice, i objašnjenja ko se vozi („nastavlja”) na autobuskoj prigradskoj liniji iz nepoznatog pravca do plemena Kuča, zbunjuje učenike ovog uzrasta koji ne poznaju plemenske pojmove i geografiju (*Poznavanje društva*, 2018, 22). Nastavna jedinica „Zašto dolazi do seoba stanovništva”, završava se zabrinjavajućom konstatacijom da su „socijalno ugroženi pojedinci u društvu oni koji su socijalno i ekonomski obespravljeni zbog različitih društvenih okolnosti. Te okolnosti mogu da budu stečene ili urođene, a mogu biti i nametnute“ (*Poznavanje društva*, 2018, 23). Umjesto prostog objašnjenja autori koriste birokratski rečnik, koji je naravno nerazumljiv učenicima petog razreda osnovne škole, što im komplikuje učenje. Tim prije jer autori ne objašnjavaju šta je socijalna i ekonomska obespravljenost, na koje to različite okolnosti misle, kao i što su stečene, urođene (!!!) i nametnute okolnosti. Pritom, društvene okolnosti ne mogu biti urođene. To govori da autori ne znaju što pričaju. –

U drugoj tematskoj cjelini („Moja opština”) autori se, između ostalog, bave: „Poštovanjem graditeljske tradicije”, a kao primjere graditeljske tradicije navode: savardak (kuća u obliku kupe na sjeveru Crne Gore), hotel „Podgorica” i rodnu kuću mitropolita Petra II Petrovića Njegoša. Osim konstatacije da je savardak „građevina u kojoj su u prošlosti živjeli stanovnici sjevernih krajeva Crne Gore”, kao i da im je krov bio „od ražane slame, a zidovi od pruća”, ostali dio teksta (sa ilustracijom) odlična je reklama za restoran „Savardak” u Kolašinu: „Restoran *Savardak* u Kolašinu izgrađen je 1990. godine sa željom da se očuva tradicija. U njemu se služe tradicionalna jela sa sjevera Crne Gore: kačamak, cicvara i jela ispod sača.” Elaboracija o graditeljstvu na sjeveru Crne Gore završava se receptom za smočani kačamak: „staviti 1 kg oljuštenog krompira da se kuva. Kada je skoro kuvan, u lonac dodati 4 šake kukurznog ili pšeničnog brašna i ostaviti da se kuva. Brašno se probije po sredini i ostavi da se krčka 30-min. Kad se skuva odlije se višak tečnosti, a kotao skida sa vatre i tucanjem lupa dok se krompir ne pretvori u tijesto bez ijedne grudvice. U posebnom sudu pomiješaju se izdrobljeni sir i kajmak i dodaju u lonac sa krompirom. Dobro se izmiješa sa tijestom”. Iako su autori mogli izabrati adekvatnije mjere za upotrebu pšeničnog ili kukurznog brašna od „4 šake”, i objasniti da se „tucanjem” ne „lupa” kotao kada se skine sa vatre jer je to suludo, nego se tucan-

ikom udara krompir „dok se ne pretvori“ u rastegljivu smjesu krompira, kajmaka, sira i brašna (ne u tijesto), za učenike koji žele da znaju više autorima je važnije bilo da naglase da smočani kačamak: „Ide odlično uz kisjelo mlijeko“ (*Poznavanje društva*, 2018, 31–33), iako smočani kačamak i kisjelo mlijeko ne mogu nigdje da idu.–

Kao drugi primjer graditeljske tradicije u Crnoj Gori, autori ističu hotel „Podgorica“, koji je izgrađen 1967. godine u glavnom gradu Crne Gore, kome ne navode ime. Podrazumijeva se da učenici to znaju, iako se ta nastavna jedinica obrađuje u sklopu četvrte tematske cjeline („Glavni grad i Prijestonica“). Podrazumijeva se i da djeca rođena u 21. vijeku znaju što su: oblutak, sokak, kaldrma, avlija, ćepenak, divan hanami i brojne druge riječi za koje nema objašnjenja u udžbeniku. Umjesto da su se potrudili da ove riječi objasne učenicima, autori smatraju da je važnije bilo da im saopšte da je unutrašnjost hotela „Podgorica“ „moderno opremljena (luk-suznim namještajem, dekoracijama, kupatilima sa hidromasažerima) i obogaćena raznovrsnim sadržajima“. Treći primjer graditeljske tradicije u Crnoj Gori je kame-na kuća u kojoj su živjeli žitelji južnih krajeva Crne Gore, a kao primjer takvog graditeljstva navodi se Njegoševa rodna kuća, koja se nalazi na oko 900 metara nad-morske visine (*Poznavanje društva*, 2018, 33).

U trećoj tematskoj cjelini („Razvoj mjesta“) autori izlažu o kulturno-istorijskim spomenicima, bliskoj, dalekoj, veoma dalekoj prošlosti i narodnim nošnjama u Crnoj Gori. Iako bi metodološki nastavna jedinica „Prošlost: bliska, daleka, veoma daleka“ trebalo da bude prva nastavna jedinica, kako bi se učenici upoznali sa hronološkim odrednicama, autori su se odlučili da ovu tematsku cjelinu započnu nastavnom jedinicom: „Što su kulturno-istorijski spomenici“. Tako se za antički grad Duklju, koja se nalazi u okolini Podgorice, i kulu Redžepagića u Plavu, navodi da su sagrađene „veoma davno“, odnosno „u veoma dalekoj prošlosti“ (*Poznavanje društva*, 2018, 34–35), iako su to neodređeni i veoma široki hronološki okviri. Sa hronologijom se učenici upoznaju u narednoj nastavnoj jedinici, u kojoj se tvrdi „da dalekoj prošlosti pripada sve što se dogodilo unazad oko 100 godina“. Iako se u istoriografiji ovaj period smatra savremenom istorijom, ako učenik koji se obrazuje iz ovog udžbenika saopšti da je rođen i da se upisao u školu u dalekoj prošlosti, sumnjamo da bi mu nastavnik (učitelj, učiteljica) kazao da je u pravu. Ali u udžbeniku tako piše! Štaviše, piše da „veoma dalekoj prošlosti pripada sve što se dogodilo prije više od 100 godina“ (*Poznavanje društva*, 2018, 37). Dakle, od praistorije pa do kraja druge decenije 20. vijeka (2018. je izašao udžbenik) sve je „veoma daleka prošlost“. Podučavanje učenika da naučnici koji se bave antičkim gradom Dukljom, na osnovu istorijskih izvora („sačuvanih podataka“) nastoje „da sklope priču“ o njegovom izgledu, načinu života i ulogom koju je imao u prostoru, ne zavrijeđuje komentar (*Poznavanje društva*, 2018, 34).

U sklopu ove nastavne jedinice autori su kao dodatak obradili: „Prošlost Bara u kratkim crtama“, u kojoj ima dosta materijalnih grešaka. Ako zanemarimo podatak o udaljenosti Starog Bara od mora, o čemu u literaturi postoje različiti po-

daci, tvrdnja da je Stari Bar nastao prije više od hiljadu godina je netačna. Prije više od hiljadu godina nastao je Bar, a ne Stari Bar. To potvrđuju autori monografije „Bar grad pod Rumijom”: „Grad Bar, kao i drugi primorski gradovi, ima dugu i zanimljivu istoriju. Pa ipak, on među tim gradovima predstavlja izuzetak i po tome što se ne uzdiže neposredno nad morem, nego je sagrađen na visokoj okomitoj hridi udaljenoj od mora 5 km, i po tome što se prvi zapis o njemu pominje tek u IX vijeku, dok istorija naših drugih primorskih gradova seže u period prije nove ere” (*Bar grad pod Rumijom*, 1984, 5). Osnivanjem Novog Bara aprila 1908. godine, ukinuto je ime Pristan za varoš koja se nalazila uz morsku obalu, dok se za stari grad Bar sa podgrađem koristi naziv Stari Bar. Zato pruga, koja je otvorena nekoliko mjeseci kasnije, nije bila Pristan–Virpazar, kako tvrde autori, nego Bar–Virpazar (Bar–Vir). Netačan je podatak je da je naselje Pristan srušeno oko 1976. godine, jer se to desilo 1976. godine, a Bar, po popisu iz 2011. godine, nije imao 17.747 nego 42.368 stanovnika (urbani dio Bara imao je oko 17 hiljada stanovnika) (*Poznavanje društva*, 2018, 40–41). To je bitna razlika.

U nastavnoj jedinici „Narodne nošnje” analiziraju se crnogorska, muslimanska i malisorska narodna nošnja. Ova nastavna jedinica veoma je zahtjevna za učenike petog razreda, budući da za djelove narodnih nošnji ne postoji objašnjenje što su: džamadan, dušanka, dolama, koret, ferman, jeleče, traveza, čakširi, džubuleta, pafte, traveze. Postoje njihove ilustracije, kao i od čega su napravljeni djelovi narodnih nošnji, kako se nose, čime su ukrašene, kako su vezene, opšivene, skrojene, prorezane, ali ne i što su: džamadan, džubuleta, koret... Takođe, ne postoji objašnjenje ko su Malisori (*Poznavanje društva*, 2018, 44–47). Učenici petog razreda osnovne škole teško to mogu znati, ako im se ne objasni. Budući da autori to nijesu uradili, učenicima je ostavljeno da nagađaju o čemu uče.

U sklopu četvrte tematske cjeline („Osnovne karakteristike Crne Gore”) obrađuju se nastavne jedinice: „Ime, položaj, veličina”, „Glavni grad i Prijestonica” i „Veći gradovi Crne Gore”. Kao u ostalim, i u ovim nastavnim jedinicama ima mnogo grešaka, od kojih su najznačajnije da je „ime Crne Gore vezano za više legendi”, da se na grbu Crne Gore na prsima orla nalazi štit „sa zlatnim lavom u prolazu”, „da je lav na zelenom polju”, da se zastava Crne Gore „ističe u dane državnih praznika, pred zgradama predstavništava Crne Gore u inostranstvu, na glasačkim mjestima u vrijeme izbora, u dane državne žalosti (ističe se na pola koplja)”, da se crnogorska himna („Oj svijetla majska zoro”) „izvodi povodom državnih svečanosti: Dana državnosti (13. jul), prilikom polaganja vijenaca zvaničnih predstavnika Crne Gore na spomen-obilježja crnogorskih boraca i žrtava rata, na proslavama i događajima važnim za državu, zatim na međunarodnim sportskim takmičenjima” (*Poznavanje društva*, 2018, 49–51).

Naziv Crna Gora, ili ime kako ga zovu autori, nije vezano ni za jednu legendu, jer naziv države ne može da se veže. Postoji više legendi o porijeklu naziva Crna Gora, ali se one ne vežu nego obrazlažu. Što se tiče državnih simbola Crne Gore, autori su napravili nekoliko nedopustivih grešaka. Lav na štitu grba nije u „prolazu“

nego u pokretu, i nije na zelenom polju nego stoji na zelenom polju sa plavom pozadinom. Pritom, grb se ne „upotrebljava u pečatima državnih organa, službenim i državnim prostorijama, natpisima na zgradama državnih organa, na poveljama i diplomama koje dodjeljuje Crna Gora”. Grb je utisnut na pečatima državnih organa, ističe se u službenim državnim prostorijama, zgradama državnih organa i utisnut je na poveljama i diplomama koje ne dodjeljuje Crna Gora, kako tvrde autori, jer to može biti ime fudbalskog kluba ili kulturno-umjetničkog društva, nego država Crna Gora. Tvrđnja da se grb upotrebljava u natpisima državnih organa, prvorazredna je budalaština. Na koncu izlaganja o grbu i njegovom mjestu na dražvnoj zastavi Crne Gore, za učenike petog razreda prikladnije je reći da se nalazi na sredini zastave nego „u presjeku dijagonala” (*Poznavanje društva*, 2018, 50).

Kada je riječ o državnoj zastavi Crne Gore, autori navode da se ona ističe: „u dane državnih praznika pred zgradama državnih organa, na zgradama predstavništava Crne Gore u inostranstvu, na glasačkim mjestima u vrijeme izbora, u dane državne žalosti (ističu se na pola koplja)” (*Poznavanje društva*, 2018, 50). Sve da državne zastave svakodnevno nijesu istaknute na zgradama državnih institucija, ne ističu se „pred” nego na zgradama državnih institucija. Izlaganje o državnim simbolima Crne Gore autori zaključuju himnom Crne Gore „Oj svijetla majska zoro”, za koju tvrde da se izvodi povodom: „Dana državnosti (13. jul), prilikom polaganja vijenaca zvaničnih predstavnika Crne Gore na spomen-obilježja crnogorskih boraca i žrtava rata, na proslavama i događajima važnim za državu, zatim na međunarodnim sportskim takmičenjima” (*Poznavanje društva*, 2018, 51). Za Dan nezavisnosti (21. maj) himna se ne intonira?!

U nastavnoj jedinici „Glavni grad i Prijestonica”, autori za prijestonicu Cetinje tvrde da se nalazi ispod planine Lovćen, na nadmorskoj visini od 670 metara, da je „u dalekoj prošlosti dugo bio politički, kulturni, ekonomski centar Crne Gore. Sada je istorijski, kulturni i duhovni centar Crne Gore” (*Poznavanje društva*, 2018, 54). Budući da autori u nastavku tvrde da se na Cetinju nalazi rezidencija predsjednika Crne Gore, te da Skupština Crne Gore na Cetinju održava prve sjednice redovnih zasjedanja, crnogorska prijestonica nije samo u dalekoj prošlosti bila politički i kulturni centar, nego je to, u manjoj mjeri, i danas. Tim prije jer se, pored Državnog arhiva Crne Gore, koji autori nazivaju Arhiv Crne Gore, na Cetinju nalaze Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević” (autori je nazivaju Centralna narodna biblioteka „Đurađ Crnojević”), Zavod za zaštitu spomenika kulture Crne Gore, Fakultet likovnih umjetnosti, Fakultet dramskih umjetnosti, Muzička akademija, Fakultet za Crnogorski jezik i književnost (autori ga nazivaju Fakultet za Crnogorski jezik) i brojne druge državne institucije. Za razliku od restorana, kula, crkava i džamija, autori nijesu našli za shodno da navedu godinu osnivanja crnogorske prijestonice (*Poznavanje društva*, 2018, 54–57).

Što se tiče ostalih gradova Crne Gore, autori za Nikšić, između ostalog, navode da ima „četiri trga i puno ulica”, da je značajan industrijski centar, da je nalog za izgradnju Carevog mosta, koji je izgrađen 1896. godine, dao kralj Niko-

la, i da je Carev most veličanstven (*Poznavanje društva*, 2018, 57). Koliko Nikšić ima trgova i ulica apsolutno je nebitan podatak. Iako je Nikšić nekada bio značajan industrijski centar, danas nažalost to više nije. Nalog za izgradnju Carevog mosta nije mogao da izda kralj, nego knjaz Nikola, a tvrdnja da je veličanstven bez obražloženja u čemu se sastoji njegova ljepota, subjektivna je ocjena. Sličnih tvrdnji ima kada su u pitanju Herceg Novi, za koji se tvrdi da je turistički centar (Budva, Ulcinj i Bar su očigledno turistička periferija). Za Bijelo Polje se konstatuje da se nalazi „na željezničkoj pruzi Beograd–Bar”, što nije tačno (kroz Bijelo Polje prolazi željeznička pruga), kao i da postoje „dobre veze” prema Pljevljima i Žabljaku. Ako su autori mislili na saobraćajne veze, nijesmo sigurni da su tako dobre kao što tvrde. Posebno ne prema Žabljaku. Kada je riječ o Kotoru, autori ističu da se na Trgu od oružja nalazi toranj sa satom po čemu je Kotor prepoznatljiv. U sljedećoj rečenici tvrde da je: „Katedrala Svetog Tripuna najosobenija zgrada (!) Kotora” (*Poznavanje društva*, 2018, 58–59). U čemu se sastoji njena osobenost, kao i da li je Kotor prepoznatljiviji po tornju sa satom ili Katedrali Svetog Tripuna, učenici su uskraćeni za odgovor.

Naslovu pete tematske cjeline „Država i narod” pozavidjeli bi i totalitarni režimi, samo da se još doda vođa. Što je to narod, ko se malo udubi u tematiku, možda shvati: „Živimo u vremenu u kome su mnogi ljudi organizovani u zajednice koje se nazivaju nacionalne države. Ovakav način zajedničkog života nije uvijek postojao. Tokom zajedničkog života na određenoj teritoriji, formirane su zajednice koje se nazivaju narod” (*Poznavanje društva*, 2018, 60). Budući da ‘ovdje ljudsko zapire poznanje’, prelazimo na nacije: „Nacija je zajednica ljudi koji žive na istoj teritoriji, državi. Obilježja nacije su: jezik, zajednička istorijska prošlost, etničko porijeklo, zajednička kultura, ekonomska međuzavisnost članova. Razvoj osjećanja pripadnosti naciji postaje bitno obilježje države” (*Poznavanje društva*, 2018, 60). Ako zanemarimo „istorijsku prošlost“, učenike će zasigurno interesovati koja nacionalna osjećanja treba da razvijaju, da postanu „bitno obilježje države”. Odgovor je u sljedećoj rečenici: „U savremenom društvu najbitniji element za pripadnost naciji je nacionalna svijest, odnosno osjećanje pripadnosti konkretnoj naciji” (*Poznavanje društva*, 2018, 60). Dakle, učenici treba da razvijaju konkretna nacionalna osjećanja.

Interesantna su objašnjenja nacionalnih manjina, etničkih grupa i manjinskih naroda. Nacionalne manjine, kao „brojčano manje” od većinskog stanovništva, tvrde autori, „svojom nacionalnom državom smatraju neku drugu državu, a ne onu u kojoj žive” (*Poznavanje društva*, 2018, 61) (!). Dakle, nacionalne manjine Crnu Goru ne doživljavaju kao svoju državu. Ako neki pripadnici nacionalnih manjina, ipak, Crnu Goru doživljavaju kao svoju državu, pretpostavljamo da, prema ovoj logici, gube status nacionalne manjine. Etničke grupe su praktično ništa: „Etnička grupa je manja društvena grupa, koja nije ni nacija, ni nacionalna manjina” (*Poznavanje društva*, 2018, 61). Većina nijesu, očigledno ni nacionalna manjina, a pritom „nemaju svoju nacionalnu državu”. Prosto, takva je sudbina etničkih grupa. U principu nijesi ništa, a opet si etnička grupa. Kad autori ne znaju šta su etničke grupe, kako će učenici znati to da objasne. Konačno, „manjinski narodi su grupe

državljana Crne Gore, brojčano manje od preovlađujućeg stanovništva, koje imaju zajednička etnička, vjerska ili jezička obilježja. Za svoju državu smatraju Crnu Goru” (*Poznavanje društva*, 2018, 61). Ko ne smatra Crnu Goru svojom državom, pretpostavljamo nije pripadnik manjinskih naroda.

Vrijedna pažnje su objašnjenja što su: identitet, nacionalni identitet, država, demokratija, republikanski oblik vladavine, državni organi: „Identitet se odnosi na to kako osoba razumije sebe i šta je za nju značajno” (!?); „Nacionalni identitet je svijest o sopstvenoj nacionalnoj pripadnosti“ (*Poznavanje društva*, 2018, 61), a pošto manjinski narodi, nacionalne manjine i etničke grupe nemaju nacionalni identitet, njihov identitet, „jeste razumijevanje sopstvene ličnosti kao pripadnika manjinskog naroda, nacionalne manjine ili etničke grupe” (*Poznavanje društva*, 2018, 62).

„Država je uređena društvena organizacija čija su osnovna obilježja: teritorija, stanovništvo, državna organizacija – vlast” (*Poznavanje društva*, 2018, 63). Ako smo dobro razumjeli, društvenu organizaciju čine: teritorija, stanovništvo i državna organizacija – vlast”. Ko ne zna šta je državna organizacija (vlast), neka dobro obrati pažnju: „Državna organizacija – vlast se sastoji od državnih organa. Svi državni organi Crne Gore rade po određenim (?) pravilima. Pravila se utvrđuju zakonima” (*Poznavanje društva*, 2018, 65). Autori u nastavku objašnjavaju što je Ustav, nadležnosti Skupštine Crne Gore, Vlade, pravosudnih institucija, ali odgovora na pitanje što su državni organi nema, osim u kratkom objašnjenju pored teksta u kome se navodi da državni organ: „može biti jedna osoba ili skup osoba koji vrše određene poslove” (*Poznavanje društva*, 2018, 65). Nažalost, u Crnoj Gori je to nerijetko jedna osoba. Budući da nema valjanog objašnjenja što su državni organi, na osnovu konfuznog izlaganja autora učenici imaju pravo da zaključe, da između državnih organa i vlasti nema razlike. Jer nema vlasti bez državnih organa ni državnih organa bez vlasti.

Iako razumijemo potrebu da se mladim naraštajima pojednostave određeni pojmovi, na tvrdnje da je „demokratija vladavina naroda preko izabranih predstavnika vlasti”, da su Skupština (parlament) i Vlada „sastavljeni” od poslanika, odnosno ministara, „da su parlamentarni izbori izbori na kojima se biraju poslanici za skupštinu države”, kao i da su „birači – građani i građanke koji su stekli pravo da biraju i budu birani u organe državne vlasti” (*Poznavanje društva*, 2018, 64–66), bez navođenja sa koliko godina se stiču ta prava, da su „kartografski znakovi jezik karte” (karta nema jezik), da se zaseok Brkanovići u barskoj opštini nalazi na nekoliko kilometara od opštinskog centra (preciznije oko 13 km), da su Staropodgoričani zajedno slavili samo Barjam i Vaskrs (*Poznavanje društva*, 2018, 8, 78, 89), nemamo komentar.

Posebna su priča: izgon, surfovanje, paraglajding, bandži-džamping i brojne druge arhaične i savremene riječi za koje nema objašnjenja u udžbeniku. Uz brojne druge primjedbe kojima obiluju udžbenici, a koje nijesmo analizirali, podaci koje

smo naveli jasno govore da savremeni crnogorski udžbenici „Poznavanje društva za četvrti” i „Poznavanje društva za peti razred osnovne škole”, predstavljaju primjere kako ne treba da se pišu udžbenici, budući da će posljedice takvog obrazovanja biti pogubne kako za učenike tako i za društvo.

Zaključak

Predmet Poznavanja društva izučava se u četvrtom i petom razredu osnovne škole. Važnost ovog predmeta za obrazovanje mladih je od velikog značaja, s obzirom na to da učenička populacija u ovom uzrastu stiče osnovna znanja o društvu, državi, međuljudskim odnosima i nacionalnoj istoriji. Imajući u vidu bitnost ovog predmeta, nastavni sadržaji moraju biti prilagođeni uzrastu učenika, razumljivi i tačni. Nažalost, udžbenici koje smo analizirali predstavljaju školski primjer kako udžbenici Poznavanja društva ne bi smjeli da izgledaju. Tim prije jer su nastavni sadržaji neprilagođeni i teško razumljivi učenicima, stil pisanja birokratski i frazerski, rečenice rogovatne, brojne riječi bez objašnjenja, tvrdnje sporne, neodređene, nesuvisle, proizvoljne, kontradiktorne, nepouzidane, poluistinite, neistinite...

Iako je zadatak autora koji se bave pisanjem udžbenika za osnovnoškolsku populaciju, posebno onim u nižim razredima, da maksimalno pojednostave nastavne sadržaje kako bi njihovo izučavanje učinili razumljivim i interesantnim učeničkoj populaciji, udžbenici *Poznavanja društva* koje smo analizirali nedvosmisleno govore da autori nijesu ispoštovali te standarde. Naprotiv, zanemari-li su činjenicu da se obraćaju učenicima četvrtog i petog razreda osnovne škole, koje su ovakvim nastavnim sadržajima više dezorijentisali i zbunili, nego što su ih nečemu naučili. Posljedice takvog obrazovanja, razumije se, loše će se reflektovati na učenike, čija će predstava i znanje o društvu, državi, međuljudskim odnosima i nacionalnoj istoriji biti vrlo upitni.

REFERENCES:

Bar grad pod Rumijom, (1984). Bar.

Burzan T., Turković S., Vukadinović S., (2018). *Poznavanje društva za peti razred osnovne škole*, Podgorica.

Đilas, M., (2005), *Besudna zemlja*, Beograd.

Gazivoda T., Jelić A., Milić T., Barović G., (2018). *Poznavanje društva za četvrti razred osnovne škole*, Podgorica.

Tomanović, N., Dubak S., (2009). *Poznavanje društva za četvrti razred osnovne škole*, Podgorica.

Vujaklija M., (1986). *Leksikon stranih riječi i izraza*, Beograd.